



## Handreiking Verantwoord Diplomabesluit

versie 5.1 d.d. 17 maart 2021

*Wijzigingen ten opzichte van de vorige versie 5.0 zijn geel gearceerd.*

**Deze handreiking Verantwoord diplomabesluit hoort bij het servicedocument mbo 5.1.**

### Inleiding

Het aanhouden van de coronapandemie en de langere werkingsduur van alle coronamaatregelen is van invloed op zowel het onderwijs als de examinering. In deze Handreiking Verantwoord Diplomabesluit (versie 5.1) hebben partijen zich ingespannen om zoveel mogelijk opties te beschrijven om voor studenten die **voor 1 augustus 2022 diplomeren** tot een verantwoord diplomabesluit te komen. Deze bepaling geldt voor alle studenten die voor 1 augustus 2022 afstuderen, ongeacht de studieduur, om er zo voor te zorgen dat ook studenten die onverhoopt langer over hun studie doen hier aanspraak op kunnen maken.

Ook in het huidige studiejaar 2020-2021 vinden niet alle geplande examens volgens de gebruikelijke procedure of volgens het examenplan plaats. De oproep aan scholen is om goed gebruik te maken van, c.q. zich te laten inspireren door de opties uit deze Handreiking. Het is de verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag, onderwijsteams en de examencommissies om tot verantwoorde keuzes en diplomabesluiten te komen. Daarbij is het van belang dat de besluitvorming en geboden alternatieven ook helder zijn voor de student en dat de civiele waarde van het diploma is geborgd.

In het Service document mbo-aanpak Coronavirus COVID-19 versie 5.1, inclusief deze handreiking als bijlage, staan de voorwaarden en mogelijkheden voor het afnemen van examens in coronatijd. Deze handreiking geeft invulling aan de ruimte voor besturen van erkende mbo-scholen (publiek en privaat) aangaande het initiële onderwijs. Het document van het ministerie van OCW kan rekenen op steun van de besturen van MBO Raad, NRTO, JOB, AOb, BVMBO, CNV Onderwijs, FNV Overheid, FvOv en van de Onderwijsinspectie. De overheid en deze partijen verwachten van de scholen dat zij volgens deze handreiking zullen handelen. In november 2021 is er een nieuw evaluatiemoment met betrekking tot het Service document en de Handreiking.

### **Als de examens niet afgenomen kunnen worden als gepland. Op welke manier gaat het onderwijsteam hiermee om en welke stappen worden gezet?**

De volgende stappen kunnen door het onderwijsteam worden gevolgd:

- Stap 1: Bepaal welke examenonderdelen de student nog moet doen en of de student klaar is voor deze betreffende examenonderdelen. Stel daarvoor vast in hoeverre individuele studenten een achterstand hebben opgelopen in theorie en/of vaardigheden. Wat is nodig om dit in te halen? Daarna kan geëxamineerd worden.
- Stap 2: Kunnen de betreffende examens, binnen de gestelde maatregelen en mogelijkheden, volgens het examenplan worden uitgevoerd?
- Stap 3: Zo nee: onderzoek of een alternatieve examenvorm en/of -locatie mogelijk is<sup>1</sup>.
- Stap 4: Is dit ook geen optie: ga na of op een andere wijze kan worden vastgesteld dat de student aan de kwalificatie-eisen voldoet. Bijvoorbeeld mede gebaseerd op bewijzen (toetsen o.id.) die in het onderwijs zijn verzameld. Zo ja: sluit dit af met een CGI<sup>2</sup>, waardoor zo betrouwbaar mogelijk vastgesteld wordt wat de student beheerst.
- Stap 5: Indien aanpassing nodig was, onderbouwt het onderwijsteam tijdig de gewijzigde aanpak rondom examinering en laat dit vaststellen door de examencommissie.

In alle gevallen geldt: het onderwijsteam onderbouwt tijdig de gewijzigde aanpak rondom examinering en werkt daarbij nauw samen met de examencommissie, zodat de kwaliteit geborgd blijft. Daarbij zijn individuele verschillen tussen studenten mogelijk, afhankelijk van hun ontwikkeling in het vorige schooljaar. De student is geïnformeerd waarom zij wel of niet in aanmerking komt voor een alternatief examen. Verderop in het document volgt per type examen een verbijzondering in de uitwerking van deze stappen.

### **Verantwoordelijkheden: bevoegd gezag, examencommissie, onderwijsteam**

De examencommissie heeft de wettelijke taak om te beslissen of de student in aanmerking komt voor het diploma (of certificaat of instellingsverklaring<sup>3</sup>), dit uit te reiken en om de kwaliteit van de examinering te borgen. Zij functioneert onafhankelijk van het bevoegd gezag. Het onderwijsteam brengt de wijzigingen en aanpassingen voor examinering in beeld en doet voorstellen, ondersteund door het bevoegd gezag. Het bevoegd gezag is ervoor verantwoordelijk dat wijzigingen in het examen en de aanpak voor afname en beoordeling verantwoord worden genomen, zodat de examencommissie op goede gronden een diplomabesluit kan nemen. De aanpassingen kunnen per opleiding – afhankelijk van de situatie in de sector – verschillen. Het bevoegd gezag heeft de verantwoordelijkheid om samen met de teams de passende aanpassingen te realiseren, de examencommissie borgt de kwaliteit daarvan, zodat de diplomawaarde niet ter discussie komt.

#### *Examencommissie*

De examencommissie beoordeelt of de onderbouwing van het onderwijsteam voor de gewijzigde aanpak adequaat is en het afgeven van een diploma rechtvaardigt. Daarbij gaat de examencommissie na of er voldoende betrouwbaar kan worden vastgesteld dat de student aan de

---

<sup>1</sup> Let op: wanneer een exameninstrument wordt aangepast, neem dat contact op met de examenleverancier. In veel gevallen is dit ook contractueel verplicht.

<sup>2</sup> Criterium gericht interview: individueel vraagsprek voor een (praktijk)beoordeling, waarin de beoordelaar gestructureerd onderzoekt of een examendeelnemer niet alleen het vereiste niveau beheerst, maar ook begrijpt wat hij doet en waarom.

<sup>3</sup> De mbo-verklaring treedt per 1 augustus 2021 in werking. Tot die tijd kan een school ervoor kiezen om de instellingsverklaring op basis van het model mbo-verklaring uit te reiken. Zie ook: [Kennispunt MBO: FAQ – MBO-verklaring en de rol van de examencommissie](#)

eisen voldoet en dat de gelijkwaardigheid tussen studenten zoveel mogelijk is geborgd. De betrouwbaarheid wordt verhoogd door: diversiteit in bewijzen en beoordelaars, een CGI dat methodisch wordt afgenomen en/of door op verschillende manieren te examineren. Wanneer de examencommissie concludeert dat er onvoldoende betrouwbaar bewijs is om te komen tot een onderbouwd diplomabesluit, kan besloten worden de diplomering uit te stellen.

#### *Onderwijsteam*

Wanneer onderwijsteams afwijkingen van het examenplan voorstellen verantwoordt zij zich voor afname hierover aan de examencommissie. Het team verantwoordt zich ten minste over de aanpassingen, over de wijze waarop de verschillende kwalificatie-eisen worden geëxamineerd/afgesloten en welke maatregelen zijn genomen om de kwaliteit te borgen. De examencommissie keurt deze wijziging goed voordat er geëxamineerd wordt. Zij moet immers goed kunnen verantwoorden hoe zij tot een diplomabesluit is gekomen. Let op: ook de wettelijke beroepsvereisten blijven onverkort van kracht, tenzij door het vakdepartement anders aangegeven.

### **Nadere uitwerking Stappenplan en toelichting op diverse diploma-eisen**

#### **Generieke taal- en rekenen**

De centrale examens mbo voor Nederlandse taal, Engels en rekenen van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) zijn digitaal beschikbaar. [Zie www.examenbladmbo.nl](http://www.examenbladmbo.nl) voor de verruimde afnameperiodes.

#### *Instellingsexamens 'Spreken' en 'Gesprekken voeren'*

Volgens het besluit van het kabinet op 23 februari jl. kunnen studenten vanaf 1 maart weer één dag per week onderwijs volgen op school. Daarnaast mogen studenten net als daarvoor naar school komen om onder andere examens en toetsen af te leggen. Dat biedt mogelijkheden om de instellingsexamens 'Spreken' en 'Gesprekken voeren' op locatie uit te voeren. Natuurlijk binnen de geldende maatregelen ter bestrijding van het coronavirus. Daarnaast kunnen (delen van) deze examens ook op afstand afgenomen worden; hierover verantwoordt het team zich aan de examencommissie. Indien dit het geval is, dan geldt het volgende:

- De beoordelaar verzekert zich ervan dat een student geen hulp krijgt tijdens het examen. De student moet dan ook alleen in een kamer zitten. Tip: de student laat de ruimte zien voordat het examen start.
- Er worden (indien technisch mogelijk) geluid-/video-opnames van het examen gemaakt, zeker als één beoordelaar beschikbaar is.

#### *Rekenen*

Zoals in het [servicedocument 5.1](#) staat beschreven, geldt dat in het uiterste geval rekenen niet geëxamineerd hoeft te worden voor studenten [die voor 1 augustus 2022](#) diplomeren. Hier geldt dat het bevoegd gezag beslist of van deze ruimte gebruik wordt gemaakt en deze kan daarbij beslissen dat ook het onderwijs niet wordt aangeboden. Zij onderbouwt de keuze aan de hand van de genoemde voorwaarden uit het servicedocument en laat het examenprogramma hierop aanpassen. Indien er wel wordt geëxamineerd, telt de hoogte van het resultaat niet mee voor diplomering.

#### *Entree*

De beheersing van Nederlands is een belangrijk onderdeel van iedere entreeopleiding. Hoewel de hoogte van het resultaat niet meetelt voor diplomering, is het wel van belang om voldoende aandacht aan dit onderdeel van de opleiding te besteden en een gedegen inspanning te plegen. In

het uiterste geval, als het echt niet anders kan, kan het bevoegd gezag van de mbo-school t.b.v. diplomering besluiten geen niveaubepaling voor (alle of enkele) taalvaardigheden op te nemen.

### Keuzedelen

Voor keuzedelen geldt **in het uiterste geval dat studenten die voor 1 augustus 2022 diplomeren** het diploma behalen zonder dat examen is afgelegd<sup>4</sup> en/of een voldoende resultaat is behaald voor het keuzedeel of de keuzedelen<sup>5</sup>. Het bevoegd gezag beslist of van deze ruimte gebruik gemaakt wordt en dus of aan deze studenten het onderwijs en de examens in keuzedelen niet wordt aangeboden. Het bevoegd gezag onderbouwt deze keuze aan de hand van de voorwaarden uit het servicedocument 5.1 en laat het examenprogramma hierop aanpassen.

Let op:

**Voor studenten die vanaf het studiejaar 2020-2021 zijn gestart met een opleiding, maar na 1 augustus 2022 diplomeren, telt de hoogte van het behaalde resultaat voor het keuzedeel of de keuzedelen wel mee.** Keuzedelen moeten dan geëxamineerd worden. Dit is conform artikel 17 van het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB zoals geldend per 1 augustus 2020. Het is van belang studenten hier **nadrukkelijk en vroegtijdig op te wijzen.**

### LOB & Burgerschap

De school heeft de ruimte om zelf invulling te geven aan hoe zij LOB en burgerschapsonderwijs aanbiedt. Indien voor de student de inspanningsverplichting niet te realiseren is, dan kan de inspanningsverplichting worden aangepast naar de huidige context. Doe dat zodanig dat de inspanning praktisch uitvoerbaar is; bijvoorbeeld niet gericht op fysieke aanwezigheid, maar op opdrachten die ook op afstand kunnen worden gedaan. Let op: hiervoor is een wijziging van de OER nodig.

### Praktijkexamens

Het mbo wordt gekenmerkt door praktijkgerichte instellingsexamens. Soms is het niet mogelijk om deze examens in een leerbedrijf uit te voeren of zijn opdrachten praktisch onuitvoerbaar geworden. Dan is aanpassing van het examen nodig. Wanneer dit het geval is:

- Bekijk of de onderdelen met een alternatieve examenvorm afgesloten kunnen worden. Bijvoorbeeld een portfolio-examen, verslag of presentatie dat wordt afgesloten met een CGI. In de Procesarchitectuur Examinering MBO zijn voorbeelden van deze examenvormen opgenomen.
- Neem ook representatief examineren in de afwegingen mee. Het onderwijsteam kan de afweging maken om representatief te examineren op basis van de inhoud van het beroep. Enkele handreikingen van het Kennispunt MBO geven hierover toelichting<sup>6</sup>. Uiteindelijk moet er per kerntaak een betrouwbaar oordeel komen dat de student de eisen op het juiste niveau beheerst.

---

<sup>4</sup> Voor alle studenten die voor 1 augustus 2020 zijn gestart met de mbo-opleiding **geldt normaliter** als diploma-eis dat examen is afgelegd in het keuzedeel dat of de keuzedelen die deel uitmaken van de desbetreffende opleiding. Het servicedocument 5.1 geeft ruimte om hier voor studenten die voor 1 augustus 2022 diplomeren **onderbouwd van af te wijken.**

<sup>5</sup> Voor alle studenten die op of na 1 augustus 2020 zijn gestart met de mbo-opleiding **geldt normaliter** als diploma-eis dat een voldoende resultaat voor het keuzedeel of de keuzedelen zijn behaald. Zie artikel 17 van het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB voor de precieze uitslagbepaling. **Het servicedocument 5.1 geeft ruimte om hier voor studenten die voor 1 augustus 2022 diplomeren onderbouwd van af te wijken. De hoogte van het behaalde resultaat telt in dat geval niet mee voor diplomering, maar wordt wel vermeld op de resultatenlijst.**

<sup>6</sup> Zie: Spiekbriefje – Relevant en representatief examineren? Even spieken... en Handreiking – Exameninstrumenten dekking en representatief examineren

Is aanpassing van het examen niet haalbaar? Dan bekijkt het onderwijsteam of er tijdens het onderwijs voldoende bewijzen zijn verzameld die aantonen dat de student de kwalificatie-eisen op het niveau van beginnend beroepsbeoefenaar beheerst. Om op basis van deze bewijzen tot een zo betrouwbaar mogelijk beeld te komen moet sprake zijn van intersubjectiviteit. Dat betekent: verschillende partijen leveren bewijzen aan en het besluit is niet afhankelijk van een docent of enkele docenten. Daarnaast is diversiteit in de bewijslast nodig, een mix van toetsen, stage(verslagen) etc.

Het team beoordeelt het verzamelde bewijs: toont dit voldoende aan dat de student op het niveau en complexiteit van de kerntaken zich ontwikkeld heeft? Dan wordt het bewijs summatief beoordeeld en telt het mee voor de diplomabeslissing. Mocht dat nog niet het geval zijn, dan wordt het bewijs formatief beoordeeld en moet de student nog aanvullend bewijs verzamelen. In dat geval zijn bijvoorbeeld de volgende summatieve bewijzen toegestaan:

- Een erkend leerbedrijf waar de student bpv heeft gevolgd, verklaart dat de student heeft laten zien dat hij de werkprocessen op beginnend beroepsbekwaam niveau beheerst. Hiervoor zijn er bewijzen over de inhoud van de beheersing. Daarvoor maakt de school dan bijvoorbeeld een eenduidig format praktijkverklaring waarin dit wordt vastgelegd.
- Het onderwijsteam verklaart dat de student over voldoende bewijzen beschikt dat hij op het beginnend beroepsbekwaam niveau de werkprocessen beheerst (portfolio, leermeter, toetsen).

Het onderwijsteam voert ter verificatie van deze bewijslast een CGI<sup>7</sup> uit: reflectie, verantwoording.

### **Theorie-examens**

Het kan voorkomen dat een theorie-examen niet op school afgenomen kan worden. Kijk in dat geval of de examenleverancier een veilige online-omgeving kan aanbieden waarin het examen kan worden afgenomen. Is dit niet mogelijk, dan kan het volgende worden gedaan:

- Bekijk of de te toetsen kennis ook op een andere wijze kan worden geëxamineerd. Denk hierbij aan een openboekexamen, opdracht of mondeling examen. Is dat mogelijk, ontwikkel dan een exameninstrument en laat dit vaststellen door de examencommissie.
- Is dit geen optie, ga dan na of met de student tijdens het onderwijs bewijzen heeft verzameld waarmee kan worden vastgesteld of de student de vereiste kennis beheerst. Zo ja: sluit dit af met een met CGI, waardoor zo betrouwbaar mogelijk vastgesteld wordt wat de student beheerst.

### **Bpv in de BOL**

Bpv is een essentieel onderdeel van het beroepsonderwijs. Het wettelijk uitgangspunt dat er een positief oordeel over de bpv moet zijn voor het behalen van het diploma, blijft overeind. Echter, er is in het **servicedocument 5.1** meer ruimte om dit op een alternatieve wijze verantwoord in te vullen<sup>8</sup>. Kan de bpv niet als voorzien worden uitgevoerd/afgesloten bij een erkend leerbedrijf zonder grote studievertraging, dan geldt het volgende:

- Bekijk als onderwijsteam in hoeverre de student de vooraf gestelde leerdoelen van de bpv heeft behaald. Heeft de student deze behaald, ook al is niet volledig aan de uren voldaan, dan kan de bpv als 'behaald' worden beschouwd. Het onderwijsteam onderbouwt dit besluit in het diplomadossier.

---

<sup>7</sup> Het is van belang dat het CGI methodisch wordt uitgevoerd. Bijvoorbeeld volgens de STAR-methode.

<sup>8</sup> Voor gereguleerde beroepen kunnen er wettelijke voorschriften gelden voor de BPV. Deze kunnen niet aangepast worden zonder instemming van de bevoegde autoriteit (bv. VWS of Europese Commissie) Voor die beroepen heeft de wetgever immers bepaald dat aan bepaalde eisen moet zijn voldaan, voordat iemand een bepaald beroep mag uitoefenen of bepaalde werkzaamheid mag verrichten.

- Zijn deze leerdoelen nog niet (volledig) behaald, dan zijn de volgende alternatieven denkbaar:
  - De student doet de praktijkervaring elders op. Dit kan ook bij een leerbedrijf zijn dat (nog) niet erkend is, of een erkend leerbedrijf uit een niet-verwante sector, waarbij de student wel aan zijn leerdoelen kan werken.
  - In het uiterste geval kan gekozen worden voor het uitvoeren van praktijkopdrachten in een binnenschoolse praktijksetting, bijvoorbeeld met betrokkenheid van het regionale bedrijfsleven.

De school beoordeelt of het alternatief geschikt is om betreffende leerdoelen te behalen en legt daar verantwoording over af in bijvoorbeeld het examen- of diplomadossier van de student.

Zie het [servicedocument 5.1](#) voor een meer uitgebreide beschrijving van de verschillende opties en de 'Handreiking beroepspraktijkvorming in tijden van Corona' die de SBB en MBO Raad hierover hebben ontwikkeld [en de praktijkvoorbeelden uit de Webinar 'Alternatieve BPV' van 31 maart 2020 van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering.](#)

## Aanwijzingen - omgang eigen kaders en bestuurlijke afspraken

### Beoordelaars: intersubjectiviteit

Een zo betrouwbaar mogelijke beoordeling is belangrijk. Dit kan op verschillende manieren, onder meer door het inzetten van meerdere beoordelaars. Het is nu vaker niet mogelijk om het vier-ogenprincipe vast te houden en/of onafhankelijke beoordelaars in te zetten, gezien de huidige maatregelen ter bestrijding van het coronavirus. In dit geval zijn de volgende oplossingen mogelijk:

- Neem het examen op via geluids-/video-opname (borging). Dit biedt de examencommissie en/of een tweede beoordelaar de mogelijkheid deze opname (later) ook te beoordelen<sup>9</sup>.
- Vraag de beoordeling goed te onderbouwen, zodanig dat blijkt hoe de beoordelaar is gekomen tot zijn/haar oordeel.
- Gebruik een methodemix, waarin de examinering op meerdere momenten in verschillende settingen met verschillende beoordelaars uitgevoerd wordt.
- Ontwikkel procedures/protocollen om een betrouwbare beoordeling te borgen, bijvoorbeeld door meerdere examenmomenten toe te voegen. Denk daarbij ook aan een CGI, waarin de kandidaat op met name de werkprocessen die minder geëxamineerd zijn, wordt bevraagd.

Zie ook de handreiking [examinering in de reële beroepspraktijk](#).

### Gevolgen voor OER

Wanneer de examinering of bpv wordt aangepast en/of de inspanningsverplichting wijzigt voorafgaand of gedurende het studiejaar, moet de OER hierop zo spoedig mogelijk worden aangepast. Als dit gedurende het reeds lopende studiejaar moet gebeuren, kan dit alleen als gevolg van de huidige coronamaatregelen en met het oog op het voorkomen van verdere studievertraging en het behoud van de diplomawaarde van de opleiding. Hierbij geldt tevens dat de

<sup>9</sup> Scholen zijn hierbij zelf verantwoordelijk voor de naleving van de AVG. De Autoriteit Persoonsgegevens heeft op de website een aantal tips gegeven met betrekking tot [beeldbellen en proctoring](#). Voor de verwerking van persoonsgegevens rondom opnames kunnen onderwijsinstellingen over het algemeen een beroep doen op de grondslag 'taak van algemeen belang' of 'gerechtvaardigd belang'. In sommige online programma's – zoals Teams – is het geven van toestemming ingebouwd. In dat geval moet in dat programma toestemming gegeven worden door de student.

student hiervan geen onevenredig nadeel mag ondervinden. De school informeert de student actief over de veranderingen<sup>10</sup>.

### **Gevolgen drie routes voor valide exameninstrumenten**

De afspraken voor valide exameninstrumenten blijven in principe gelden. Echter, aanpassing van examens is mogelijk met het oog op de uitvoerbaarheid. Daarbij worden aangepaste exameninstrumenten altijd en onverminderd door de examencommissie van de instelling vastgesteld, voorafgaand aan de examinering. De kwaliteit blijft daarmee geborgd. Indien wordt ingekocht bij een examenleverancier is het advies om met hen contact op te nemen over gewenste wijzigingen. Let op: dit is soms ook contractueel verplicht.

### **Corona-helppdesk Examinering voor mbo-scholen**

Heeft u vragen over (beroepsgerichte) examinering die specifiek verband houden met de coronacrisis? Stel ze via [corona@mboraad.nl](mailto:corona@mboraad.nl). Uw vraag wordt dan zo snel mogelijk beantwoord.

### **Kennispunt MBO**

Heeft u behoefte aan informatie die hierboven niet wordt vermeld, neem dan contact op met de helppdesk van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering. De helppdesk is bereikbaar via [info@kennispuntmbo.nl](mailto:info@kennispuntmbo.nl) of via het vragenformulier op [www.onderwijsenexaminering.nl](http://www.onderwijsenexaminering.nl).

### **Sectorspecifiek**

Heeft u vragen over een specifiek beroepsgericht examen? Neem dan contact op met de betreffende bedrijfstakgroep adviseur van de MBO Raad. De verschillende sectoren en bijbehorende adviseurs kunt u vinden via: <https://www.mboraad.nl/sectoren>. Zij hebben veelal ook direct contact met de examenleverancier.

---

<sup>10</sup> Zie hierover ook de handreiking van het Kennispunt MBO Onderwijs & Examinering: [Verantwoorden in tijd van corona](#)